

Szegedi parasztyerek volt az észak-amerikai polgárháború egyik hőse

Hosszú élete során változatos pályát futott be Számváld Gyula, egy szegedi-alsótanyai parasztcsalád gyermeke, akit 1912-ben, mint Julius Stahel altábornagyot a Washington állambeli Alligtonban a nemzeti hősköztetődjében temettek el. Számváld Gyula, aki a Stahel nevet Amerikában vette fel, Emich Gusztávval együtt Petőfi műveinek kiadója és könyvtárosa volt. A nagy költő verset is írt hozzá. Egy könyvtár emlékkönyvébe címmel. A branyiszközi csatában mint főhadnagy harcolt, megsebesült és kiténtetést is kapott. A szabadságharc bukása után részt vett a badeni forradalomban, majd Londonban és onnan 1854-ben Amerikába ment.

Altábornagy lett

A polgárháború kitörésekor alezredeként lépett be Lincoln elnök hadseregébe. Bátor helyállásával két ízben is jelentős szerepe volt abban, hogy az ellenség nem tudta elfoglalni Washington. Gyorsan haladt előre a katonai pályán, ezredes, majd dandártábornok, végül altábornagy lett, és Lincoln elnök egyenes kívánságára rábízták a Washington körül harcoló egész lovashaderő parancsnokságát. A szabadságharc és az emberi jogokért Lincoln zászlaja alatt küzdő magyarok közül neki volt a legmagasabb beosztása: hadtestet vezényelt, míg a másik magyar altábornagy, Asbóth Sándor hadosztályparancsnok volt. Legnagyobb katonai sikerét a piedmonti csatában érte el, ahol súlyos sebesülése ellenére lovashadtestével együtt oroszlan-része volt a győzelemben. Ezért utólag a legnagyobb kitüntetés, a Congress Medal of Honor-t adományozták neki.

Hagyatéka

A polgárháború után diplomáciai beosztásban működött, főkonzul volt Tokióban, Osakában, Sanghaiban. Távol-keleti kérdésekben — nyugalomba vonulása után is, csaknem haláláig, ami 87 éves korában, 1912-ben következett be — igénybe vették tanácsait. Hátrahagyott iratai — végakaratainak megfelelően — a Nemzeti Múzeumba kerültek. Az iratesemőt 1927-ben a levéltári törvény élet-

Lincoln saját kezű aláírásával ellátott okmányokat találtak az Országos Levéltárban

be lépése után az Országos Levéltárba szállították. A 308 levelet, okmányt és egyéb iratot tartalmazó hagyatékban Ács Tivadar, a kiváló történész-író, most három, Ábrahám Lincoln saját kezű aláírásával ellátott iratra bukkant. Ezek közül kettő Stahel-Számváld Gyula tábornoki, illetőleg altábornagi kinevezési okmánya, a harmadik pedig a nagy amerikai elnöknek Stahel tábornoktársához, Carl Schulzhoz intézett levele. Köztudomású, hogy a polgárháború emlékeit tartalmazó 161 kötetben Lincolnnak jóformán minden irását összegyűjtötték, ezért a most talált Lin-

coln-iratok már ritkaságuknál fogva is értékesek.

Értekes levelek

De előkerültek Johnson és Hayes elnökök, Seward külügyi államtitkár és mások, köztük a polgárháborúban vezető szerepet játszó katonák, mint McLennan, Hunter, Siegel, Heintzelmann, Burnside tábornok és mások Stahelhez intézett, vagy róla megemlékező saját kezű aláírásai is. Mindezek a levelek és iratok bepillantást adnak arra, hogyan vettek részt a magyar szabadságharc emigránsai száz évvel ezelőtt az amerikai népek Lincoln elnök vezetésével folytatott nagy harcában.

A szolnoki művésztelep kamarakiállítására Szegeden

Szombaton este a szegedi újságíró-MSZBT klubban bensőséges keretek között nyílt meg a Szolnoki Művésztelep tagjainak kamarakiállítására. A kis tárlat előzőleg Budapest, a Magyar Sajtó Háza termeiben szerepelt. A fővárosi lapok elismerően nyilatkoztak róla.

A változatos témájú és különböző megjelenítésű művek izelítők azok Szolnok mai képzőművészetéből. A múlt eredményeit megőrző patinás hagyomány és a mátkifejezési akaró friss újszerűség sajátos színterében tükrözi a Felső-Tisza menti város történelmi emlékeit, de fejlődésben megújuló művészetét. A tájbrázolások hol a líra lágy hangján, hol pedig a dráma feszülő baritonján fejezik ki a Szolnok környéki táj más-más hangulatát.

A figurális kompozíciókban megoldott mai témájú jeleket szintén sokszínűen ábrázolják a környékbeli emberek életét és tevékenységét. Úgy találjuk, hogy az a néhány portré, melyekben szobrok vagy képek formájában gyönyörködhetünk, a fiatal-ság és a megújulás szimbólumai is egyben. Ezek akaratait is kifejezik a Szolnoki Művésztelep múltból eredő és jövőbe ivelő alkotásait. A harmonikus mozzulatú kisplasztikákban az emberi test megmunkált szépsége sugallik. Helyhez és időhöz nem kötött voltak egyetemes gondolatokat és humánus érzelmeiket keltenek bennünk. S így nem csoda, hogy szinte dermedve állunk meg az egyik olajkép előtt, mely torz alakokkal és bizarr színekkel

az emberiség ellen felvonulni készülő gonoszokra figyelmeztet. De a mellette levő másik ábrázoláson, keményebb anyagból, fémből és csillogó világosan, hatalmas zászlót lobogtatva, állja útját a Rossznak a Jó, mely a béke és a munka felé vezérli a népeket. Így válik tehát e kis kiállítás olyan mikrokozmoszá, melyben ha dióhéjban is, de megérthető a mindnyájunkat érintő környezetszépítési és súlyos gondolatok.

Az intim tárlat megnyitására a szolnoki művészek egy része, Kaposvári Gyula múzeumigazgató vezetésével Szegedre látogatott. A magyar delegáció női és férfi tagjai baráti szívélyességgel ismertek meg és beszélgettek el az itteni festő és szobrász kollégákkal, valamint a szegedi fiatal irókkal, építészekkel és színészekkel. Reméljük, hogy e jól sikerült kiállítással és művésztaálkozával megteremtődött a két nagy alföldi város, Szeged és Szolnok reményteljes perspektívájú képzőművészeti kapcsolata.

Chiovini Ferenc, Baranyó Sándor, Meggyes László, Fazekas Magdolna, Bokros László, Antal Ilona, Gácsi Mihály, Palicz József és Mészáros Lajos festők és grafikusok, valamint Simon Ferenc, Szabó László és Nagy István szobrászok itt bemutatott alkotásai, néhány hétre nemcsak emlékedett, művészi atmoszférát, hanem ünnepi szolnoki hangulatot is teremtettek a szegedi újságíró-MSZBT klub falai között. Szélesi Zoltán

A modern zene nagy sikere az új évad első hangversenyén

Az Allami Hangversenyzenekar vasárnapi vendégszerelésével megkezdődött Szegeden az új hangversenyévad. A kizárólag modern művekből álló műsor nagy sikere a közönség között bizonyította, hogy a szegedi közönségtől nem idegenek századunk zeneművészetének nagy alkotásai. A koncert egyik legfontosabb eredménye ez a tanulság. Bizonyíték ez arra, hogy nemcsak szükséges, hanem érdemes is tovább növelni hangversenyeinket a modern, mai alkotások számát. Ha a siker nem is volt kirobbanó, mégis világosan igazolta, hogy a közönség izlése, igénye alakul, változik, fejlődik, megköveteli, hogy egyre inkább alkalmassá válik a mai művek befogadására. Lassan megteremtődik és megszilárdul az az alap, amelyre ilyen vonatkozásban itt Szegeden is építeni lehet.

A sikerhez természetesen a modern művek átélését előadására volt szükség. A klasszikus és a romantikus muzsika előadása stílusproblémákat úgyis felvetett. A bonyolult mai zene viszont annál inkább.

Ezért van az, hogy a helyes előadási mód megtalálása itt összehasonlíthatatlanul nehezebb. Az évad nyitókoncertje azért hozhatott sikert, mert a közönség ilyen stílusos, átélte előadással találkozott. Konstantin Iljev, a színházi hangverseny kettős szeres Dimitrov-díjas bolgár karmester, látványos, hatásos megoldások helyett a művek eszmei mondanivalójának, érzelmi, tartalmi gazdagságának kibontására törekedett. A stílusos előadás ebből a kiindulásból született meg.

A zenekar játékában a karmester elképzelései maradéktalanul megvalósultak. Nikolov, Prokofjev, Honegger műveinek tartalmas előadása mellett főképpen Milhaud Brácsaversenyének tölcsmárcólását emeljük ki. A lírai ihletésű mű színpompás zenekari kíséretének minden szépsége elevenen hatott az együttes játékában. A versenyzsolamot Lukács Pál érdemes művész játszotta. Elmélyült, tartalmas muzsikálása, a technikai nehézségeket győzedelmeskedő ihletett interpretálása méltán aratott sikert.

Aranynapot rendeztek vasárnap a Móra Ferenc Múzeumban

A múzeumi hónap keretében vasárnap nagyszabású aranynapot rendezett a Móra Ferenc Múzeum. Több mint 200 érdeklődőt vonzott a ritka érdekesség, a szinte felbecsülhetetlen értékű nagyszéksős hun fejedelmi sírlelet, amelyet dr. Bálint Alajos múzeumi igazgató ismerttetett a közönség előtt. Előadásában foglalkozott a nagyszéksős aranylelet történetével, s az aranytárgyak régészeti értékével. Külön-külön bemutatta az értékes leleteket, amelyeket annak idején részben Móra Ferenc, részben pedig helyettese, Sebestyén Károly tárt fel. Arany nyakperce, övgarnitúra, csatok, valamint kardok és török aranymarkolatú borításai és más értékes tárgyak beszéltek a hun fejedelmek gazdagságáról. A leletek időszámítás után 430-440 között kerültek a földre.

A nagyszéksős aranyleleten kívül bemutatott a különböző ásatásokból eredő aranyleleteket is a bronz, római és avar korból, s kiállították a magyar királyok aranypenzeit is.

Aki Pasteurt megelőzte

Preysz Mór, a legnagyobb magyar borkémikus

Tudományos közéletünkben is már csak kevesen ismerik a magyar kémiai tudományok e nagylelkű úttörőjét, Preysz Mórnak nevét és munkásságát. A régi magyar nyelvű és az újabb lexikonok is csak pár hevenyészett sorban őrzik emléket, tudományos érdemeit. Pedig ennél sokkal többet érdemelne, most, sok esztendővel halála után is.

Preysz Mór 1829. június 23-án Sopronban született. Tanulmányainak végétől 1855-ben a pesti reáliskola kémia tanára lett, egy esztendővel később pedig a Magyar Tudományos Akadémia több úttörő felfedezéséért levelező tagjává fogadták. Preysz Mór kémikus 1861-ben mutatta be a Tokaj-Hegyaljai Bortermelők Egyesületében a tokaji borok utóerjedésének megállítására elért vizsgálati eredményeit. Ezzel megteremtette annak a kémiai eljárásnak az alapját, mely három esztendővel később pasteurizálás néven vált ismertté a

tudományos világ előtt. A Magyar Tudományos Akadémia ma 100 esztendővel ezelőtt, 1862. október 16-án jelentette meg a fiatal, akkor még mindössze 33 éves tudós munkáját, melyben a magyar borok állóképességének, színének, ízének tökéletes stabilizálására adta.

A Habsburg-elnomások legelőkelőbb kórának, a Bach-korszaknak a vétké, hogy Preysz Mór magyar kémikus neve sohasem vonulhatott be a nagy felfedezők pantheonjába. A szerény magyar tudós ugyanis nem értett a külföldi hírviréshez, vagy talán az osztrák elnyomókkal szemben táplált nemzeti önértékből, méltóságából eredően, csak magyar nyelven publikálta felfedezését. S erre való hivatkozással a tudományos érdemét négy évvel később ugyanezért a felfedezésért Pasteurnak ítélték oda. A fiatal magyar tudós hívei, tudományos pályatársai semmiképpen sem tudták a prioritás számára kiküzdni. Azóta nevezik a különböző folyadékok minőségének stabilizálásával kapcsolatos eljárást pasteurizálásnak.

A XIX. század jeles magyar tudósának neve száz esztendő távlatában csaknem teljesen feledésbe merült. Azonban mégis van hazánk-

nak egy nagy nevezetessége, mely az egész világ előtt örökre megőrzí Preysz Mór tudományos emlékeit. Ugyanis az ő eljárásának alkalmazásával vált világhírűvé a »borok királya«, a tokaji aszú és a tokaji szárazbor. Az ő munkássága teljesen forradalmasította a múlt század rendkívül primitív technológiai eljárásokon alapuló borászati szakmáját. Felfedezésének lényege az volt, hogy a borok 70-80 Celsius fokra való huzamosabb felfűtésével és a levegő kizárásával sikerült megállítani az utóerjedést. Ezzel lehetővé vált, hogy a magyar borokat a külföld megnekedett igényeinek megfelelően nagy távolságokra, idegen földrészekre is szállíthatták. A preyszizált magyar borok megőrzésük tisztaságukat, kifogástalan ízüket, s színüket is.

Fatalon, nem egészen 48 éves korában 1877-ben halt meg. A magyar tudóst Hankó Vilmos, későbbi pályatársa méltán nevezte a »legnagyobb magyar borkémikusnak«. Tudományos felfedezései közül a legjelentősebbek közé tartozik a gázlángmérő felfedezése, melyet 1867-ben jelentett be a Magyar Tudományos Akadémián, mint találmányt.

GERENCSÉR MIKLÓS:

VADGALAMBOK

Kisregény

(6)

— Csak azért fáj, hogy szajha lettél, mert szeretlek... — mondta halkan. Klári nem tudta, hogy kapáért ugorjon és azzal vágja szét Pásztor fejét, vagy a pusztá körmeivel essen neki. Inkább várt, amíg három társát elmozdított. Hangjában az indulat leghalványabb árnyalata sem érződött. — Akkor téged is szajha hozott a világra. Meg mindent, aki szerelem szülőlte. Utálj, ha jólesik. De őt ne üldözd. Antit mintha doronggal ütötték volna tarkón: ráeszmélt, hogy félnek tőle. Jobbról bús napraforgó horgasztotta le mellette a fejét. Erte nyúlt és tépte, morzsolta a vattásbélú tárgyért. Csizmája orrára csikos hejű magvak hulltak. Szomorú sajnálkozással nézte a lányt. Ennél bántóbbat nem is mondhatott volna Klári. Persze, Danira nem tudott harag nélkül gondolni, de a szándék, hogy ártson neki, a leggyűlölködőbb kedvében sem jutott eszébe. Még ilyen áron is drága volt neki Klári boldogsága, s tudta, soha nem fog annyira lealjasodni, hogy bosszúvágyból megrontsa az örömeit. Ha levágják valakinek a karját, hiába jajveszékelnék utána, okosabban teszi az ember, ha türelemmel bevárja a seb gyógyulását. Bizton megjósolhatta magának, hogy sokáig csonka marad, de belátta, nem vizsgáltná az, ha bosszúvágyból mások életét csontkítaná meg. Ezért fáj neki a védekezés: »Utálj, ha jólesik. De őt ne üldözd.« — Gazember azért mégsem vagyok... — szölt, s fáradt mosolya többet mondott bánatáról, mintha örjögött volna.

A domboldalról idehallatszott a legelésző csorda kolompzava. Kétségvesztetten eszmélt rá, hogy hiába hallják ugyanazt a kolompzást, hiába látják ugyanazt a domboldalt, mégis mennyire távol kerültek egymástól.

6.

Kincses József döccenő lépésekkel kapaszkodott föl a hegyi úton Kustánék szőlője felé. Amíg lépdelt a forhosban, bizakodó örömmel gondolta, hogy tavaszig megalakul a szövetség és attól kezdve vége a kolduséletnek. Hiszen eddig sem volt ágrólszakadt, kenyér, zsiró mindig akadt, annyira sohasem rongyolódta le, hogy folthoz kellett volna varni a foltot, de őtről hatra sehogysem tudtak vergődni. Amióta Klári felnőtte serdült, még inkább szabaddabban lélegezhetett, mert a lány serénysege megnövelte a vetemények életkedvét, azonkívül a korongot is ügyesebben porgette, mint akárhány sutakezű fazekas. Bizony, Klári hovatovább nálánál is több hasznot mozdított a házhoz, s azon vette magát észre az öreg Kincses, hogy lányát ugyanúgy kezdi tisztelni, miként hajdan tisztelte a feleségét, aki nyolc évvel ezelőtt köszönt el tőlük örökre. A bánkodás már rég nem kínozza, mert asszonyát lassacskán visszalopkodta a haláltól. Újra élt a hitves, csak másképp, mint a köztünk járók. Most is rá gondolt, közben bele-belesimított türelmes tekintetével a forhos löszfalába kapaszkodó, lenge akácbokrokba. Verebek verték föl a bozótok nyugalmát, hintázva ringtak a gallyak, ahova repültek. Mintha incselkedtek volna az öreggel, bevárták, s amikor utolérte őket, tovább repültek.

Kincses eközben a feleségével beszélgetett. Asszonyára gondolt, így ujjongott a nagy újságtól, hogy Klári szerelmes lett. Volt rá ideje az öregnek, hogy megérlelődjön benne a bölcsesség, tudta hát, hogy a szerelem az ember legnagyobb szerencséje. Elégedetten egyezett ki sorsával, amely, íme, fáradt életéért végül a lánya boldogságával jutalmazta meg. Nagyon, nagyon gazdagnak érezte magát ettől a jutalomtól.

(Folytatjuk)

Megérkeztek a szocialistabri ad-jelvények a szegedi üzemekbe

Mióta ismertté vált, hogy egységes jelvényt és brigádnaplót kapnak a szocialista brigádok, nagy érdeklődéssel várták a szegedi üzemekben is, mikor érkeznek meg a jelvények és a naplók. Hétfőn már több vállalattól jelentették, hogy megkapták. A napló sötétbordó műanyag borítású. A jelvényeket is hasonló színű műanyag dobozban adják majd át a brigádoknak.

A Szegedi Kenderfonógyárban ünnepélyessé akarják tenni a jelvénykiosztást. Úgy tervezik, hogy a Nagy Októberi Szocialista Forradalom alkalmából rendezett ünnepi szabad pártnapon adják át a szocialista brigá-

dok tagjainak a megtisztelő jelvényt.

Hidegebbre fordul az idő

A sarkvidék felől megnyílt a hideg légtömegek útja a kontinens felé. Az erős hidegáramlat, a tél előszele a hétfőre virradó éjszaka elérte a Kárpátok északi lejtőit. Hazánkban már hétfőn érezhető volt a tél lehelle: amíg vasárnap az ország keleti megyéiben még 12-17, a nyugati megyékben 14-21 fokig emelkedtek a hőmérsékleti maximumok, hétfőn általában már csak 12-14 fokot mértek és csupán Miskolcra jelentettek 16 fokot.